

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه شهید باهنر کرمان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

بخش علوم تربیتی

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش گرایش تعلیم و تربیت اسلامی

ویژگی های انسان تربیت یافته از دیدگاه امام علی (ع)

مؤلف :

زینب ورعی

استاد راهنما :

دکتر سید حمید رضا علوی

استاد مشاور :

دکتر عباس علی رستمی نسب

بهمن ماه ۱۳۹۱

تقدیم

این مجموعه را ابتدا به پدر و مادر بزرگوار و عزیزم، که نخستین بار تربیت را به من آموختند و در هدایت من از هیچ کوششی دریغ نورزیدند و سپس به فرزندان عزیزتر از جانم، بهناز و احسان تقدیم می‌دارم و امیدوارم همواره در زندگی با تمسک به اسلام و قرآن و استفاده از هدایت سخنان و آموزه‌های متعالی مولای متقیان علی(ع) در زندگی سعادت‌مند و پیروز باشند.

تشکر و قدردانی

ستایش میکنم، خداوندی را که راه اسلام را گشود و راه نوشیدن آب زلالش را بر تشنه گان آسان فرمود و عالی ترین مراتب سپاس خود را از درگاه احدیت دارم که توفیق، انجام چنین تحقیقی را به من مرحمت فرمود. همچنین وظیفه خود می دانم ، نهایت تشکر و قدردانی را از استاد فاضل و بزرگوارم جناب آقای دکتر علوی که به عنوان راهنما همواره نگارنده را مورد لطف و عنایت قرار دادند، داشته باشم. همچنین از استاد گرانقدر، جناب آقای دکتر رستمی نسب تشکر می کنم که زحمت مشاوره را عهده دار شدند و در آخر لازم می دانم از زحمات صمیمانه همسر محترمم کمال تشکر داشته باشم که در مراحل گوناگون این کار مر همراهی نمودند .

چکیده

یکی از مهمترین موضوعاتی که در همه ادیان و مکاتب مورد توجه قرار گرفته، رسیدن به الگوی کامل از انسان است. در این پژوهش هدف، بررسی ویژگی های انسان تربیت یافته در ابعاد مختلف اخلاقی، اجتماعی، دینی، عاطفی و عقلانی از دیدگاه امیرالمومنین (ع) که خود انسان کاملی است، می باشد. روش تحقیق توصیفی- تحلیلی و جمع آوری اطلاعات مبتنی بر روش کتابخانه ای می باشد و پردازش آن با استدلال و استنتاج و قیاس و استقرا صورت گرفته است. یافته های پژوهش نشان می دهد با بررسی و تعمق در ویژگی های انسان کامل از دیدگاه امام علی (ع) می توان به الگویی والا از انسانی تربیت یافته و فرهیخته دست یافت، که در تمام ابعاد شخصیتی به رشد و تکامل نائل آمده است. لذا انسان تربیت یافته از نگاه حضرت علی (ع) نه انسانی یک بعدی بلکه انسانی رشد یافته در همه ابعاد وجودی و به معنای واقعی متکامل می باشد.

واژه های کلیدی: امام علی (ع)، انسان تربیت یافته (فرهیخته)، ابعاد اخلاقی، اجتماعی، دینی، عاطفی و عقلانی

فهرست مطالب

۱	فصل اول- طرح مساله.....
۲	مقدمه
۳	بیان مسئله
۵	هدفهای تحقیق.....
۷	اهمیت و ضرورت انجام تحقیق.....
۸	سئوالات تحقیق.....
۹	تعاریف مفاهیم طرح شده در سئوال های تحقیق
۱۲	روش اجرا تحقیق.....
۱۳	فصل دوم - پیشینه تحقیق
۱۴	مقدمه
۱۴	مبانی نظری.....
۲۳	پیشینه تجربی.....
۲۷	جمع بندی.....
۲۹	فصل سوم- ویژگی های دینی- اخلاقی انسان تربیت یافته
۳۰	ویژگی های دینی انسان تربیت یافته
۳۰	مقدمه.....
۳۰	ایمان به خدا.....
۳۱	ره آوردهای ایمان.....
۳۴	مراحل ایمان به خدا.....
۳۶	نشانه های ایمان به خدا.....
۳۷	تقوا.....
۳۹	اهمیت و آثار تقوا.....
۴۳	توکل
۴۳	آثار توکل برای فرد متوکل.....
۴۶	استفاده صحیح از دنیا.....
۴۷	توجه به فنای دنیا.....

۵۱	توبه کردن.....
۵۲	ضرورت توجه به ارزش توبه.....
۵۳	توجه به زمان و موانع توبه.....
۵۵	اقامه نماز.....
۵۶	آثار اقامه نماز.....
۶۰	پرداخت زکات.....
۶۰	آثار پرداخت زکات.....
۶۲	انجام حج.....
۶۷	حج سبب نابودی فقر و ایجاد همبستگی.....
۶۷	مقدمه
۶۷	عفو و گذشت
۶۷	عامل برخورداری از عظمت و رحمت الهی.....
۶۹	راستگویی.....
۶۹	راستگویی سبب نجات و سربلندی.....
۷۱	تواضع و فروتنی
۷۴	آثار تکبر و فلسفه عبادات برای انسان.....
۷۵	صبر.....
۷۶	انفاق کردن.....
۷۷	آثار دنیوی و اخروی انفاق.....
۸۰	قناعت ورزی.....
۸۱	آثار قناعت ورزی.....
۸۳	فصل چهارم- ویژگی های انسان تربیت یافته در بعد عقلانی.....
۸۴	مقدمه.....
۸۴	دانش اندوزی.....
۸۸	تفکر.....
۸۹	آثار تفکر.....
۹۰	پندپذیری و عبرت آموزی.....
۹۵	دور اندیشی و عاقبت نگری.....

۹۸	فصل پنجم - ویژگی های انسان تربیت یافته در بعد اجتماعی
۹۹	مقدمه
۹۹	امر به معروف و نهی از منکر کردن
۱۰۰	اثرات مثبت امر به معروف و نهی از منکر
۱۰۲	جهاد کردن
۱۰۳	آثار جهاد کردن
۱۰۷	خوش خلقی و حسن معاشرت
۱۱۰	مشورت کردن
۱۱۳	فصل ششم - ویژگی های انسان تربیت یافته در بعد عاطفی
۱۱۳	مقدمه
۱۱۳	حلم و بردباری
۱۱۶	ترس و آرامش
۱۱۸	محبت و مهربانی کردن
۱۲۱	اندوه
۱۲۳	درک همراهی شادی و اندوه دنیوی
۱۲۶	شادی
۱۲۸	فصل هشتم - نتیجه گیری و پیشنهادها
۱۲۹	مقدمه
۱۲۹	بحث و نتیجه گیری
۱۳۴	پیشنهادها
۱۳۵	محدودیتها
۱۳۶	منابع و ماخذ

فصل اول
طرح مساله

مقدمه

یکی از اهداف اصلی دین مبین اسلام رسیدن به تکامل و مرحله قرب الهی است. «هدف نهایی رسیدن به آخرین مراتب کمال و قرب الهی و بهره مندی از عالیتین و پایدارترین فیض و رحمت و رضوان ابدی است» (مصباح یزدی (۱۳۶۵)، به نقل از علوی، ۱۳۸۶، ص ۱۱۴). نصری (۱۳۶۸)، هم هدف نهایی خلقت را، انسان و تعالی وجودی او معرفی می نماید، به طوری که همه موجودات آفریده شده اند، تا انسان از آنها بهره برده و خود را به قرب ربوبی برساند (همان). چنانچه در سوره انشقاق آیه ۶ خداوند می فرماید: عاقبت انسان، رسیدن و حضور در پیشگاه الهی است: «یا ایها الانسان انک کادح الی ربک کدحا فملاقیه»، ای انسان با هر رنج و مشقت در راه حق بکوش، عاقبت به حضور و ملاقات پروردگار می روی.

قرب به معنای نزدیکی به خداست و آشکار است که این نزدیکی، مکانتی است نه مکانی. در قرب انسان به خدا نزدیک می شود، اما خدا همواره به انسان نزدیک است ... هر قدر توجه انسان به خدا عمیق تر و پایدارتر باشد و به هر میزان که انسان بیشتر احساس حضور در محضر خدا را داشته باشد، قرب افزون تری ایجاد می شود (باقری، ۱۳۸۷، ص ۸۰). رسیدن به مرحله قرب الهی از طریق پیمودن راه تکامل و لایق شدن برای این مرحله، بایستی از طریق تربیت همه جانبه برای انسان اتفاق بیفتد و از پیش نیازهای رسیدن به تکامل ابعاد وجودی انسان، شناخت این ویژگیها و تربیت این ابعاد تا سرحد کمال می باشد. زیرا تربیت متوجه این هدف است که از خود انسان، انسانی بسازد که از انسانیت خود برخوردار باشد (حجتی، ۱۳۵۸).

منظور از انسانیت همان انسان بالفعل است که در ابتدا با تمام استعدادهای وجودی بالقوه به دنیا آمده است. حال انسان برای رسیدن به کمال نیازمند هادی و هدایت است و در اسلام سند هدایت اول قرآن و بعد سنت رسول خدا حضرت محمد (ص) امامان معصوم می باشد، که اولین آن امام علی (ع) است. بدون شک مراتب کمال متعدد و متفاوتند، و تنها کسانی می توانند طبق قضاوت عقل سلیم انسانهای دیگر را رهبری کرده و به کمال برسانند که خود تربیت یافته و متکامل باشند. با ید توجه داشت در اسلام حضرت محمد (ص) تربیت یافته بی واسطه الهی می باشند، ادبئی ربی فاحسن تأدیبی (نهج الفصاحه، ۱۳۸۵). و نزدیک ترین فرد به ایشان و تربیت یافته دست پیامبر (ص) حضرت علی (ع) است حضرت علی (ع) جزو یاران راستین پیامبر (ص) و خزانه دار علوم و معارف وحی و در ورود به آن معارف می باشد (نهج البلاغه، خطبه ۱۵۴)، حال که ما از اسوه هایی این چنین والا مقام برخورداریم،

آیا توانسته ایم با استفاده از شناخت ویژگی های انسان از دیدگاه این افراد، انسانی باشیم تربیت یافته این مکتب؟

شاید بتوان با نظری کوتاه در جامعه امروزی دریافت که انسان امروز، انسان آرمانی و متکامل مکتب اسلام نیست. انسان امروز انسانی است، دربند و اسیر آرزوهای دو رو دراز و انسانی است، که از الگوی انسان کامل و تربیت یافته انسان فاصله ها گرفته است حال با توجه به وضعیت انسان امروز از یک طرف و انسان تربیت یافته اسلام طرف دیگر سعی بر آن شده تا ویژگیهای انسان تربیت یافته از سخنان امام علی (ع) که خود الگوی تمام عیار انسانیت است، مورد بررسی قرار گیرند.

بیان مسئله

بر اساس دیدگاه اسلام و متفکران مسلمان، آدمی دارای نوعی آفرینش و خصوصیات فطری و شخصیتی خاص به خودش است، که او را از دیگر مخلوقات عالم متمایز می سازد. قرآن انسان را موجودی نامتناهی که دارای آفرینش عالی و ویژگیهای شخصیتی گوناگون که بر اساس هدف ویژه ای آفریده شده است معرفی می کند، به طوری که در آیه ۴ سوره تین می فرماید: "لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم" همانا انسان را در نیکوترین ترکیب و تعدیل آفریدیم. مسلماً این آفرینش نیکو و این گرامیداشت فرزندان آدم نسبت به تمامی مخلوقات بی هدف و بیهوده نبوده است، "و لقد کرما بنی آدم و حملنا هم فی البر و البحر و رزقنا هم من الطیبات و فضلنا هم علی کثیر ممن خلقنا تفضیلاً" (اسراء، آیه ۷۰). ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم و آنها را در خشکی و دریا به حرکت در آوریم و به آنها از روزیهای پاکیزه بخشیدیم و بر بسیاری از مخلوقات خود آنها را برتری دادیم.

در پس آفرینش انسان هدفی عظیم قرار دارد و مسلماً قراردادن این هدف بدون امکانات و استعدادهای بالقوه در انسان میسر و دست یافتنی نمی بود. هدف آفرینش انسان رسیدن او به کمال و رشد و شکوفایی تمامی ابعاد شخصیتی انسان می باشد، تا او را از موجودی بالقوه، به انسانی با تمامی کمالات شخصیتی بالفعل برساند.

در آیه ۵۶ سوره ی ذاریات خداوند متعال هدف از آفرینش جن و انس را عبادت خود معرفی کرده و میفرماید: "ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون" و عبادت خداوند وقتی صورت می گیرد، که فرد آگاه شود و دارای بینش کافی گردد و این بینش بدون تربیت و رشد همه جانبه و هماهنگ ابعاد شخصیتی انسان صورت نمی گیرد.

تربیت آنقدر مقام عظیمی دارد، که یکی از نامهای اصلی خداوند در قرآن رب آمده و حتی دلیل تثبیت انبیاء و آمدن ادیان الهی تعلیم و تربیت معرفی شده است. "کما ارسلنا فیکم رسولا منکم یتلوا علیکم آیاتنا و یزکیکم و یعلمکم الکتب و الحکمه و یعلمکم مالکم تکنونوا تعلمون" (بقره، آیه ۱۵۱). در واقع تربیت است که سبب سعادت انسان می گردد، و سعادت و شقاوت به نوع تربیت فرد مربوط میشود به طوری که انسان موجودی بالقوه است و مستعد همه والائها و تباهیهاست، آنچه که تعیین میکند که انسان به کدام سو برود تربیت است (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۵). تربیت به معنای وسیع کلمه عمل یا فعالیتی است که دارای اثر سازنده روی جسم و روح، شخصیت انسان است و موجب شایستگی های مادی و معنوی در فرد باشد (نیکزاد، ۱۳۷۵).

از دیدگاه استاد مطهری تربیت عبارت از "پرورش دادن، استعداد های درونی را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت در آوردن و پروردن" (مطهری، ۱۳۶۷، ص ۶۵). برای تربیت تعاریف دیگری هم آمده از جمله تربیت شکوفا ساختن و به فعلیت رساندن یا پرورش دادن استعدادهاست و در توضیح این جمله اینگونه بیان می دارد، که آدمی در هنگام تولد واجد استعدادها، توان ها و قدرتهایی در ابعاد گوناگون شخصیت، ابعاد و جوانب جسمانی _ عقلانی، اجتماعی، عاطفی و اخلاقی - دینی است که در پرتو تربیت به شکوفایی و فعلیت می رسند (علوی، ۱۳۸۶، ص ۴۲).

حال که هدف نهایی آفرینش و هدف نهایی تربیت هر دو منطبق برهم و رسیدن به انسانی کامل، در تمامی ابعاد وجودی و شخصیتی بر گرفته از ذات الهی و دارای ویژگیهای منحصر به فرد است. رسیدن به این کمال، مسلماً انسان کاملی را می خواهد که به شکوفایی در تمامی ابعاد شخصیتی اعم از اجتماعی، عاطفی، جسمانی، عقلانی و دینی و اخلاقی که خداوند در وجود او به ودیعه نهاده است، رسیده باشد. ولی بانظری کوتاه در جامعه در می یابیم که انسان امروز با انسان تربیت یافته و متکامل در هر بعد شخصیتی، تفاوت های بسیاری دارد. به همین دلیل محقق بر آن شد تا برای یافتن خصوصیات انسان تربیت یافته و رسیدن به الگویی از انسان فرهیخته به بررسی ویژگی های انسان تربیت یافته از دیدگاه امام علی (ع) پردازد.

توجه به محاسن حضرت علی (ع) در احادیثی از جمله حدیث غدیر و حدیث ثقلین و حدیث منزلت نیز مورد تأکید پیامبر اعظم (ص) قرار گرفته است و چون امام مخصوص و معصوم که وجود او در هر عصری ضروری بود، فردی تلقی می شد که به عنوان عالم ترین کس از خاندان پیامبر (ص)، تغییر شریعت و تعلیم حلال و حرام و تشخیص حق از باطل و حفظ شریعت از تحریفات و بدعتها تضمین

اصالت بر عهده او بود (دایره المعارف بزرگ اسلامی، جلد دهم)، و سخنان حضرت علی (ع) که برای ما به یادگار باقی مانده در نهج البلاغه و غررالحکم و درراکلم و ... آنقدر از فصاحت و پیشوایی و بلاغت آکنده اند، که می توان از طریق آنها به خصوصیات انسان کامل و مورد توجه و تربیت یافته در تمامی ابعاد دست یافت، همچنین با توجه در آیات قرآن در می یابیم از ویژگی های انسان تربیت یافته این مکتب فردی بار می آید که مسجود فرشتگان بوده، "اذ قلنا للملائکه اسجدوا لادم فسجدوا" (طه، آیه ۱۱۶) و با خدا عهد دوستی بسته و دست محبت فشرده، "و اذا اخذ ربک من بنی آدم من ظهورهم ذریتم و اشهدهم علی انفسهم الست بربکم قالوا بلی شهدنا" (اعراف، آیه ۱۷۲) و روحی دارد دمیده شده از روح الهی، "نفحت فیہ من روحی" (حجر، آیه ۲۹) و بالاتر از همه تنها دلش با یاد خدا آرام می گیرد، "الا بدکرالله تطمئن القلوب" (رعد، آیه ۲۸) و خلیفه خدا بر روی زمین است "انی جاعل فی الارض خلیفه" (بقره، آیه ۳۰) حال با توجه به ویژگی های ذکر شده و تفاوت انسان امروز با انسان مد نظر و فرهیخته اسلام، محقق بر آن شد تا خصوصیات و ویژگی های انسان تربیت یافته در ابعاد دینی- اخلاقی، عقلانی، اجتماعی و عاطفی را از دیدگاه انسان کامل اسلام، یعنی حضرت علی (ع) را مورد بررسی قرار دهد.

هدفهای تحقیق

هدف کلی

بررسی خصوصیات انسان تربیت یافته از دیدگاه امام علی (ع).

هدفهای جزئی

بررسی خصوصیات دینی- اخلاقی انسان تربیت یافته از دیدگاه امام علی (ع)

بررسی خصوصیات عقلانی انسان تربیت یافته از دیدگاه امام علی (ع)

بررسی خصوصیات اجتماعی انسان تربیت یافته از دیدگاه امام علی (ع)

بررسی خصوصیات عاطفی انسان تربیت یافته از دیدگاه امام علی (ع)

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

در جوامع امروزی، مکاتب بسیاری سر برآورده اند و ادعای تربیت انسان و رساندن او به بالاترین مراتب کمال را دارند. ولی با نظری دقیق در این مکاتب می توان دریافت که هر کدام از اینها فقط به یک جنبه از ابعاد شخصیتی انسان بها داده و بقیه را از قلم انداخته و یا کمتر مورد توجه قرار داده اند. مثلاً ایده آلیستها^۱ بعد عقلانی کمال توجه و به بقیه ابعاد توجه چندانی ندارند و رئالیستها^۲ ی طبیعی و پراگماتیستها^۳ به بعد اخلاقی و عاطفی چندان اهمیتی نمی دهند. در مکتب اگزیستانسیالیسم^۴ آنقدر توجه به خود فرد و توان ظاهری فرد می شود که دیگر جایی برای اخلاق و عاطفه و دین باقی نمی ماند. همین توجه زیاد به یک بعد و بی توجهی یا کم توجهی به ابعاد دیگر شخصیتی انسان، متأسفانه نتیجه ای جز تحویل دادن انسانی تک بعدی نداشته است. انسانی که اگر در یک بعد رشد کرده و به دلیل عدم رشد همه جانبه و هماهنگ مادی و معنوی، اقتصادی، اخلاقی، عقلی و دینی اگر چه تربیت یافته ولی به انسانیتی متکامل نرسیده است. ولی در اسلام با شناخت و توجه به همه ابعاد وجودی انسان و با توجه به اینکه برنامه تربیت از سوی خدا یی آمده که خود صورتگر روح و جسم آدمی است، مشخص می گردد، انسان علاوه بر اینکه موجودی نامتناهی و خاصمی باشد، در کل موجودی نیازمند هدایت است این هدایت در درجه اول از طریق خداوند و کتاب الهی یعنی قرآن کریم و در مرحله بعد از طریق پیروی از سنت و روش پیامبر و ائمه اطهار، که این هم منطبق بر همان دستورات قرآنی و الهی است صورت می گیرد، چون خود اینها تربیت یافته مکتب الهی و وحی اند.

در برنامه هدایتی خداوند انبیاء و اولیای آنان نقش کلیدی در راهنمایی انسان در نظام هستی دارند، و حذف آنان از ولایت و خلافت و سپردن آن به دست انسانهای عادی به معنای زیر پا گذاشتن حقوق انسانها و ستم بر آنهاست (رستمی، ۱۳۸۸، ص ۲۰۹).

حال که می بینیم تربیت انسان تکامل یافته، این قدر اساسی و مهم و از اهداف اساسی دین اسلام است پس شناختن انسان کامل یا انسان نمونه از دیدگاه اسلام از آن نظر بر مسلمین واجب است که حکم مدل والگو و سرمشق را دارد، یعنی اگر بخواهیم یک مسلمان کامل باشیم چون اسلام می خواهد انسان کامل بسازد و تحت تربیت و تعلیم اسلامی به کمال انسانی خود برسیم، باید بدانیم که انسان کامل

^۱ - Idealist

^۲ - Realist

^۳ - Pragmatist

^۴ - Existentialism

چگونه است چهره روحی و معنوی انسان کامل چگونه چهره ای است . سیمای معنوی انسان کامل چگونه سیمایی است . مشخصات انسان کامل چگونه مشخصاتی است . تا بتوانیم خود و جامعه خود را چگونه بسازیم. اگرما انسان کامل اسلام را شناسیم، قطعاً نمی توانیم یک مسلمان تمام یا کامل باشیم (مطهری، ۱۳۷۸، ص ۱۵).

چون حرف تربیت اسلامی - دینی تربیت انسان کامل در همه ابعاد شخصیتی است، پس در ابتدا شناخت این ویژگیها و سپس عمل به آنها و محافظت بر آنها مسلمین واجب است. حال برای شناخت انسان کامل و خصوصیات او در ابعاد (اجتماعی، عقلانی، عاطفی، اخلاقی، دینی، جسمانی) می توان به کتب مذهبی من جمله قرآن کریم و کتب به جای مانده از پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع) نظیر نهج الفصاحه یا نهج البلاغه مراجعه کرد، که در آنها خصوصیات انسان کامل در تمامی ابعاد بیان گشته است و یا اینکه ما انسانی را که از هر نظر در اسلام الگو و نمونه می دانیم مورد مطالعه قرار دهیم. بر طبق گفته پیامبر (ص) در حدیث ثقلین، قرآن کریم و اهل بیت کشتی نجاتند و پیروی از آنها سبب هدایت و راهیابی انسان میگردد، از جمله اهل بیت مورد نظر در قرآن و روایات امام علی (ع) می باشد، چنانچه خود اینگونه می فرماید: من و جانشینان بعد از من تا روز قیامت هدایت کننده و هدایت یافته ایم، کسانی که خداوند در آیه های بسیاری از قرآن در کنار خود و پیامبر قرار داده و ما را پاک نموده و از گناهان معصوم داشته و ما را شاهدین بر خلقش و حجت در زمینش و خزانه داران علمش و حکمتش و تفسیر کنندگان وحی خود قرارداده است (هلالی، به نقل از رستمی ، ۱۳۸۸).

حال با توجه به مطالب قبلی، می توانیم برای استخراج ویژگیهای انسان تربیت یافته و کامل از دیدگاه اسلام روی نظریات امام علی (ع) که خود الگوی کاملی از انسان است، کار کنیم زیرا او علاوه بر آنکه اولین مسلمان بود، دست پرورده و پرورش یافته دامن پیامبر(ص) بوده است و مطمئناً سخنانش هم برخاسته از شخصیت رشد یافته و متکاملش می باشد. بنابراین محقق در این تحقیق بر آن است تا به ذکر ویژگیهای انسان تربیت یافته در ابعاد شخصیتی پردازد ویژگیهای انسان متکامل را در ابعاد (اجتماعی، عقلانی، عاطفی، اخلاقی و دینی) از دیدگاه آن امام همام بیان دارد.

سئوالات تحقیق

الف (سوال کلی

ویژگیهای انسان تربیت یافته ، از دیدگاه امام علی (ع) چه می باشند؟

ب (سئوالات جزئی

۱- خصوصیات دینی - اخلاقی انسان تربیت یافته ، از دیدگاه امام علی (ع) چه می باشد؟

۲- خصوصیات عقلانی انسان تربیت یافته، از دیدگاه امام علی (ع) چه می باشد؟

۳- خصوصیات اجتماعی انسان تربیت یافته ، از دیدگاه امام علی (ع) چه می باشد؟

۴- خصوصیات عاطفی انسان تربیت یافته ، از دیدگاه امام علی (ع) چه می باشد؟

تعاریف مفاهیم طرح شده در سئوال های تحقیق

الف - تعاریف مفهومی

تربیت :

تربیت از نظر لغوی از ریشه ی «ربو» گرفته شده و درباب تفعیل به صورت مصدر متعدی به واژه تربیت تبدیل شده است و به معنای به فعلیت رساندن، شکوفا ساختن و پرورش دادن و در تعریف، عبارت است از شکوفا ساختن و به فعلیت رساندن استعدادها (علوی، ۱۳۸۶).

انسان تربیت یافته :

تربیت یافتگان استعدادهای بالقوه و نهفته ی وجود خویش را در ابعاد عقلانی ، اجتماعی، عاطفی، اخلاقی، دینی و جسمانی به شکوفایی و فعلیت رسانده اند و با تربیتی الهی قادرند به بالاترین مدارج کمال برسند (علوی، ۱۳۸۶).

اخلاقی :

اخلاق : خوبیها، جمع خلق و خوی، طبع، سجیه، عادت (عمید، ۱۳۵۷) اخلاق ، مربوط به اصول رفتار درست و غلط و یا (صحیح و اشتباه) می باشد (علوی، ۱۳۸۹). اخلاق ملکه و یا صنعتی راسخ و پایدار و مستحکم مرتبط با نفس آدمی است که مقتضی سهولت صدر و اعمال خاص می باشد (سجادی، به نقل از علوی، ۱۳۸۹). در نتیجه اخلاقی یعنی رفتاری که انسان آنها را درست می داند و غیر اخلاقی رفتاری که انسان آنها را غلط یا اشتباه می داند.

اجتماعی :

اجتماع : جمع شدن ، دور هم گرد آمدن، بهم پیوستن، انجمن شدن (عمید، ۱۳۵۷).

اجتماعی: همگانی ، عمومی، کسی که آداب معاشرت می داند (دهخدا ، ۱۳۳۸).

عاطفی :

عاطفه : شفقت، مهر و علاقه، خویشی و قرابت (عمید، ۱۳۵۷). به نظر عاطفه گرایان این عاطفه است که مهر اخلاقی (خیر) و غیر اخلاقی (شر) بر امور می زند و ما را به اطاعت از قانون اخلاقی و می دارد. (علوی، ۱۳۸۹). پس عاطفی یعنی اعمالی که بر اساس شفقت و مهر و علاقه از انسان سر بزند.

دینی :

دین : مذهب ، کیش ، آئین، ورع، طاعت، حساب، پاداش، جزا، مکافات (عمید، ۱۳۵۷).

دینی : منسوب به دین و آئین، مربوط به دین ، دیندار (دهخدا، ۱۳۳۸).

عقلانی:

عقل : دریافتن ، دانستن، فهمیدن، قوه دریافت و ادراک حسن و قبح اعمال و تمیز بد و نیک امور، خرد(عمید، ۱۳۵۷). عقل در لغت یعنی نیروی ادراک و تشخیص فکری اعمال مناسب و نامناسب و عبارت است از نیرویی که بوسیله آن انسان قادر به شناسایی، داوری و تمیز است. عقل نیروی روشن بینی در جهت تعیین و تنظیم اعمال، رفتار و کنش انسان است (علوی، ۱۳۸۹). پس عقلانی یعنی رفتاری از انسان که بر طبق تشخیص عقل درست باشند.

خصوصیت :

خاص کردن، ویژه ساختن، اختصاص داشتن، خاص بودن، ویژه بودن، ویژگی (عمید، ۱۳۵۷).

ب- تعاریف عملیاتی :

تربیت

در این تحقیق تربیت به معنای رشد همه جانبه و هماهنگ استعدادهای بالقوه انسان، در تمامی ابعاد وجودی اعم از اجتماعی، عقلانی، عاطفی، اخلاقی، دینی می باشد، به طوری که منجر به رسیدن انسان به تکامل و درجه قرب الهی گردد.

انسان تربیت یافته:

منظور از انسان تربیت یافته در این تحقیق، همان انسان کامل است، که تمامی استعدادهای وجودی او اعم از عقلانی، عاطفی، اجتماعی، اخلاقی و دینی به طور کامل و هماهنگ و متعادل با یکدیگر در جهت کمال الهی رشد کرده اند. هر کجا که رابطه ی فرد با دیگران بیان شده منظور بعد اجتماعی است. آنجا که از رابطه ی فرد با خداوند سخن رفته اشاره به بعد دینی دارد و آنجایی که از عقل و تفکر و تعقل سخن آورده شده، بعد عقلی مد نظر است و آنجایی که از غم و شادی، آرامش و خشم و مهربانی سخن بیان شده منظور بعد عاطفی می باشد. آنجایی که محاسن اخلاقی مد نظر است جدا از دین و آئین منظور بعد اخلاقی است. انسانی تربیت یافته است که در همه این ابعاد به صورت همه جانبه رشد کرده باشد.

اخلاقی :

در واقع ویژگیهایی است که فرد تربیت شده اخلاقی چه مسلمان باشد چه پیرو هر مذهب دیگری خود را ملزم به رعایت و انجام این اعمال می کند از قبیل : راست گویی، تواضع، بردباری ، صبر و ...

اجتماعی :

در این تحقیق هر کجا که از رابطه فرد با دیگران سخن رفته منظور بعد اجتماعی است. ویژگیهای را در بر می گیرد که انسان تربیت یافته در بعد اجتماعی رفتارش به این ویژگیها مزین گشته است، از قبیل مشورت کردن، امر به معروف و نهی از منکر و ...

عاطفی :

ویژگیهای عاطفی ، خصوصیات هستند، که انسانی که در بعد عاطفی رشد کرده و تربیت یافته این ویژگیها در رفتارش نمود دارند: از قبیل محبت کردن، اندوه دیگران را داشتن و

دینی :

ویژگی های دینی در بردارنده خصوصیات هستند، که یک انسان معتقد و مسلمان ملزم به انجام آنها می باشد، و اعمالی که یک انسان در رابطه با خدای خویش انجام می دهد و دین دستور انجام آنها را داده است. از قبیل : اقامه نماز ، توکل ، ایمان به خدا و ...

عقلانی :

اموری هستند که یک عقل سالم حکم به انجام آنها می کند و عقل با سنجیدن قادر به شناسایی و تمیز این امور می گردد . از قبیل : عبرت آموزی ، تفکر، تعقل ، پند پذیری و ...

خصوصیت :

در اینجا منظور از خصوصیت انسان تربیت یافته در ابعاد اخلاقی، اجتماعی، عاطفی، دینی، عقلانی همان ویژگیهایی هستند که در کلام امام علی (ع) به صورت خصوصیات در ابعاد ذکر شده، آمده اند.

نهج البلاغه :

از منابع اصلی این تحقیق، کتاب ارزشمند نهج البلاغه می باشد، که مشتمل بر ۳ قسمت است. اول: خطبه ها و اوامر، دوم: نامه ها و رسائل، سوم: کلمات حکمت آمیز و مواعظ و توسط سید رضی (قدس سره) در سال ۴۰۰ هجری گردآوری شده است و بدین جهت نهج البلاغه نام گذاشته شده است که، در های بلاغت را به روی بیننده می گشاید و خواسته ها یش را به او نزدیک می سازد. این کتاب هم مورد نیاز دانشمند و عالم، و هم دانشجو و متعلم است و هم خواسته شخص بلیغ و زاهد در آن یافت می شود (مقدمه سید رضی، نهج البلاغه، ص ۲۹) در این پژوهش از ترجمه محمد دشتی بر نهج البلاغه استفاده شده است.

غررالحکم :

منبع دیگر که در این تحقیق به کرات از آن استفاده شده است کتاب غررالحکم می باشد، که توسط محدث بزرگ شیخ عبدالواحد آمدی (۵۱۰ ه. ق) تألیف گردیده است و شامل ۱۰۸۹۳ سخن کوتاه و حدیث امام علی (ع) می باشد و توسط ادیب فقید محمد علی انصاری ترجمه شده است. در این پژوهش هر کجا که محقق از این کتاب استفاده نموده، شماره صفحه و شماره حدیث را بیان کرده است.

گفتار امیر المومنین (ع)

از دیگر منابع اصلی این پژوهش کتاب گفتار امیرالمومنین (ع) می باشد که در واقع ترجمه کتاب عالی و ناب غررالحکم و دررالکلم است که توسط شیخ الاسلامی در ۲ جلد ترجمه شده است. مولف کتاب غررالحکم و دررالکلم شیخ ابی الفتح عبدالواحد بن محمد محفوظ بن عبدالواحد آمدی است که سخنانی ارزشمند عرفانی، دینی، اخلاقی، ادبی و اجتماعی امام علی (ع) را در این مجموعه گردآوری کرده اند. و محقق به علت سهولت استفاده از ترجمه کتاب غررالحکم و دررالکلم توسط شیخ اسلامی از این نسخه استفاده کرده است و در تحقیق هر کجا که از کتاب گفتار امیر المومنین (ع) استفاده شده، آدرس به نام کتاب غررالحکم و دررالکلم بر طبق صفحه ترجمه شده، داده شده است و به علت عدم دسترسی به شماره احادیث، شماره حدیث ذکر نشده است.

روش اجرا تحقیق :

الف - نوع تحقیق

این تحقیق از لحاظ (هدف) از نوع « تحقیقات بنیادی » است و از لحاظ روش جمع آوری اطلاعات ، از نوع " تحقیقات تئوریک یا نظری " و غیر تجربی می باشد و با در نظر گرفتن ماهیت اطلاعات گردآوری شده از نوع تحقیقات " کیفی " و غیر کمی است.

ب- ابزار و روش جمع آوری داده ها

روش تحقیق به منظور وصول به اهداف، روش توصیفی - تحلیلی است که در آن ضمن توصیف اطلاعات جمع آوری شده ، آن اطلاعات مورد تحلیل نیز قرار گرفته اند. گردآوری اطلاعات ، با روش کتابخانه ای صورت گرفته است ابزارهای جمع آوری داده ها عبارتند از نرم افزارهای الکترونیکی و فیش برداری .

ج- منابع اطلاعاتی

منابع کتابخانه ای مورد استفاده عبارتند از سخنان امام علی (ع) و کلیه آثار مربوط به انسان کامل اعم از کتاب ها، مقاله ها و دیگر آثار مکتوب اعم از کاغذی و الکترونیکی .

د- روش تجزیه و تحلیل داده ها یا اطلاعات

در شیوه های پردازش اطلاعات، عمدتاً از استنتاج ، تفسیر و استدلال استفاده شده است. زیرا برای معرفی انسان تربیت یافته از دیدگاه امام علی (ع) به نوعی بررسی و تفسیر نیاز است. و از روش های قیاس ، استقراء به عنوان زیر مجموعه استنتاج استفاده گردیده است.